

ДО ПИТАННЯ ПРО КУЛЬТУРНУ АТРИБУТАЦІЮ ШАРУ РАННЬОЗАЛІЗНОГО ВІКУ НА ГОРОДИЩІ ТЕРЕБОВЛЯ I

У статті на основі досліджень І.Русанової, Р.Миська та М.Ягодинської проведено атрибуцію культурного шару ранньозалізного віку на городищі літописної Теробовлі. Висловлюється припущення, що перші оборонні споруди на городищі Теробовля I «Замкова Гора», вал 3-ій та 4-ий городища збудовані носіями висоцької культури у IX-VIII ст. до н.е.

Ключові слова: Теробовля, висоцька культура, ранньозалізний вік

Городище Теробовля I в м. Теробовля на Тернопільщині привернуло увагу науковців ще на початку ХХ ст. Але в основному увага науковців приділялась давньоруському періоду функціонування городища – літописної Теробовлі. Вперше матеріали ранньозалізного віку (надалі РЗВ – Авт.) на городищі були зафіксовані І.П. Русановою під час досліджень конструкції валів городища у 1984 році. Зокрема нею були зроблені висновки стосовно того, що 3-ій та 4-ій вал були побудовані одночасно та склали єдину систему оборони та за конструкцією відрізнялися від двох попередніх. Вони були насипані із жовтої материкової глини, в насипі та у ровах яких знайдено кераміку РЗВ і датовані цим же періодом (Рис. 2, вал 3 та 4) [10, 20].

У 2004 році М. Ягодинська проводила дослідження на території городища Теробовля I, зокрема розріз 4-го валу. Як і в попередньому випадку, дослідниця теж зафіксувала в конструкції валу та між 3-тім та 4-тим валом шар РЗВ [11, 5]. Серед матеріалів, виділених М. Ягодинською до РЗВ, були фрагменти конічних мисок (Рис.3, 1,2,5-7), фрагменти вінець горщиків (Рис.3, 3,4,8,10,11) та крем'яний відбійник (Рис.3, 9). Роком пізніше Р. Миська, проводячи розкопки між 2-им та 3-ім валами, зафіксував у перевідкладеному культурному шарі матеріали висоцької культури (Рис.4, 1,2) [9, 265]. Тоді ж автором на городищі був виявлений крем'яний наконечник стріли висоцької культури (Рис.4, 3). Цього року М. Ягодинська під час досліджень площадки замку на городищі у культурному шарі виявила значну кількість керамічного матеріалу висоцької культури та виробів з кременю [1]. Зокрема, вінця горщиків орнаментовані нігтевими вдавленнями (Рис.4, 4), стінки горщиків з наліпним розчленованими валиками та штамповими вдавленнями (Рис.4, 5,6), фрагменти черпачків (Рис.4, 7), фрагменти горщиків із рустованою поверхнею (Рис.4, 8).

Таким чином, матеріали висоцької культури поширені по всій площі городища. Стосовно питання типу пам'ятки (поселення чи городище), то це ще потребує додаткових досліджень. Але зважаючи на той факт, що в 6-ти км на північ від Теробовлі біля с. Лошнів функціонувало городище висоцької культури [2] (Рис.1, 2) і спираючись на дослідження попередніх дослідників, то цілком можливо, що перші оборонні споруди на городищі Теробовля I «Замкова Гора», вал 3-ій та 4-ий, збудовані носіями висоцької культури. Мала чисельність знахідок на городищі може пояснюватись тим, що городище могло використовуватись в короткий час і виконувати функції схованки.

Стосовно датування пам'ятки то серед виявлених матеріалів немає чітких хронологічних індикаторів. Виявлена кераміка є типовою для пам'яток висоцької культури середнього та пізнього етапу розвитку, за винятком фрагмента горщика із рустованою поверхнею (Рис.4, 8), який є раннім показником [5, 114]. Виявлений крем'яний наконечник має аналогії із поховання № 1 на Луковецькому могильнику із досліджень І. Герети 1978 року [7, 613; Рис. 2, 6] та по формі нагадує наконечники до списів виявлених О. Ситником на поселенні Лошнів II, які датуються періодом НаВ [4, 231]. На даному етапі досліджень, шар висоцької культури на городищі Теробовля I можна датувати в рамках IX-VIII ст. до н.е. Виникнення городищ у південно-східному ареалі поширення висоцької культури спричинене скоріш за все загрозою із південного-сходу, проникненням чорноліських чи голіградських племен на північ Західного Поділля, змішані комплекси яких відомі на цій території. Це поселення Мишковичі із висоцько-голіградським матеріалом [8, 58] та висоцько-чорноліський комплекс на поселенні біля Старого Збаража [3, 18-21].

ВОЛИНО-ПОДІЛЬСЬКІ АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Отже, Теревовля з околицями є надзвичайно цінним комплексом не тільки у вивченні проблематики висоцької культури, а й етнокультурних процесів в епоху фінальної бронзи – початку ранньозалізного віку на території Верхнього Подністров'я.

1. Автор статті висловлює вдячність М. Ягодинській за наданий для публікації матеріал.
2. Автор статті не поділяє думку Б. Завітія стосовно того, що городище біля с. Лошнів належало носіям голіградської культури, оскільки на городищі не виявлено типових для голіградської культури рис кераміки, на які посилається автор досліджень [6, 115]. Крім цього в підтвердження того що городище в Лошневі належало носіям висоцької, а не голіградської культури є:
1. Розташування городища на краю південно-східного ареалу поширення пам'яток висоцької культури, поряд із дослідженими пам'ятками (Рис. 1); 2. Кераміка із Лошнівського городища з технологічної точки зору є типовою для висоцької культури, вміст шамоту в тісті, випал і т.д., за морфологічними ознаками вона теж типово висоцька (форми посуду та орнамент) в той час як в голіградській кераміці окрім незначних домішок шамоту присутні домішки жорстви, кераміка в основному добре залощена, канелюрована і т.д.; 3. Для городищ голіградської культури характерний потужний культурний шар із чесальними знахідками, особливо пластики, а у випадку Лошнева вона відсутня взагалі
3. *Бандрівський М.* Скринькові поховання висоцької культури в межиріччі Збруча і Стрипи, Львів, 1994. - 164 с.
4. *Бандрівський М., Крушельницька Л.* Основні періоди розвитку висоцької культури (за матеріалами поховальних пам'яток). Записки НТШ Том. ССXXXV. Львів, 1998. С. 193-247.
5. *Бандрівський М.* Могильник в Петрикові біля Тернополя в контексті поховального обряду висоцької культури. – Львів, 2002. - 282 с.
6. *Завітій Б.* Дослідження лошнівського городища ранньозалізного віку та його околиць у 2008 році. Вісник ін-ту археол. Львів. ун-ту. Вип. 4. – Львів, 2009. С. 111-129.
7. *Льчишин В.* Могильник висоцької культури біля с. Луковець на Блідщині (за матеріалами з розкопок І.П. Герети 1978 року) // Наукові записки НТШ. Серія: Праці Археологічної комісії. – Львів. – 2007. – Том ССLIII. – С. 611 – 616.
8. *Крушельницька Л.* Взаємозв'язки населення Прикарпаття і Волині з племенами Східної і Центральної Європи (рубіж епох бронзи і раннього заліза). – К., 1985. – 161.
9. *Миська Р., Погоральський Я.* Археологічні дослідження у Теревовлі. Археологічні дослідження Львівського університету. Вип. 9. – Львів, 2006. с. 249-268.
10. *Русанова І.П.* Отчет о работе Прикарпатской экспедиции ИА АН СССР в 1984 г. // Архів ІА НАНУ № 1984/97.
11. *Ягодинська М.* Звіт про результати досліджень городищ біля м. Теревовля та м. Шумськ у 2004 р. Тернопіль, 2004. (машинопис) //Архів Тернопільської обласної інспекції охорони пам'яток історії та культури.

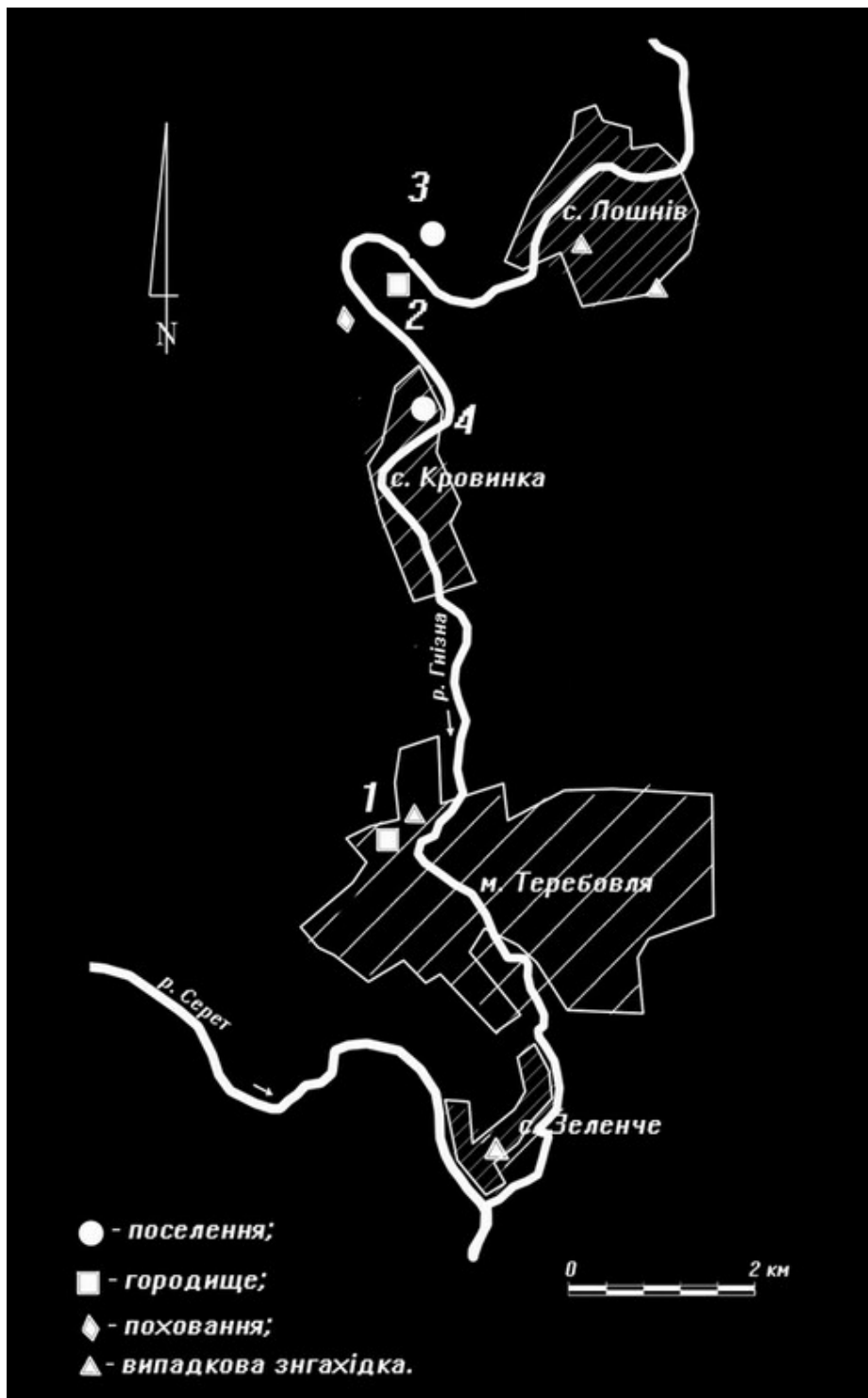

Рис. 1. Карта поширення пам'яток висоцької культури в околицях Тербовлі. 1 – Городище Тербовля I, урочище «Замкова Гора», 2 – городище Лошнів III, 3 – поселення Лошнів II (дослідження О. Ситника, 1991 р.), 4 – поселення Кровинка IV (виявлено у 2011 році О. Дерехом та А. Загороднім).

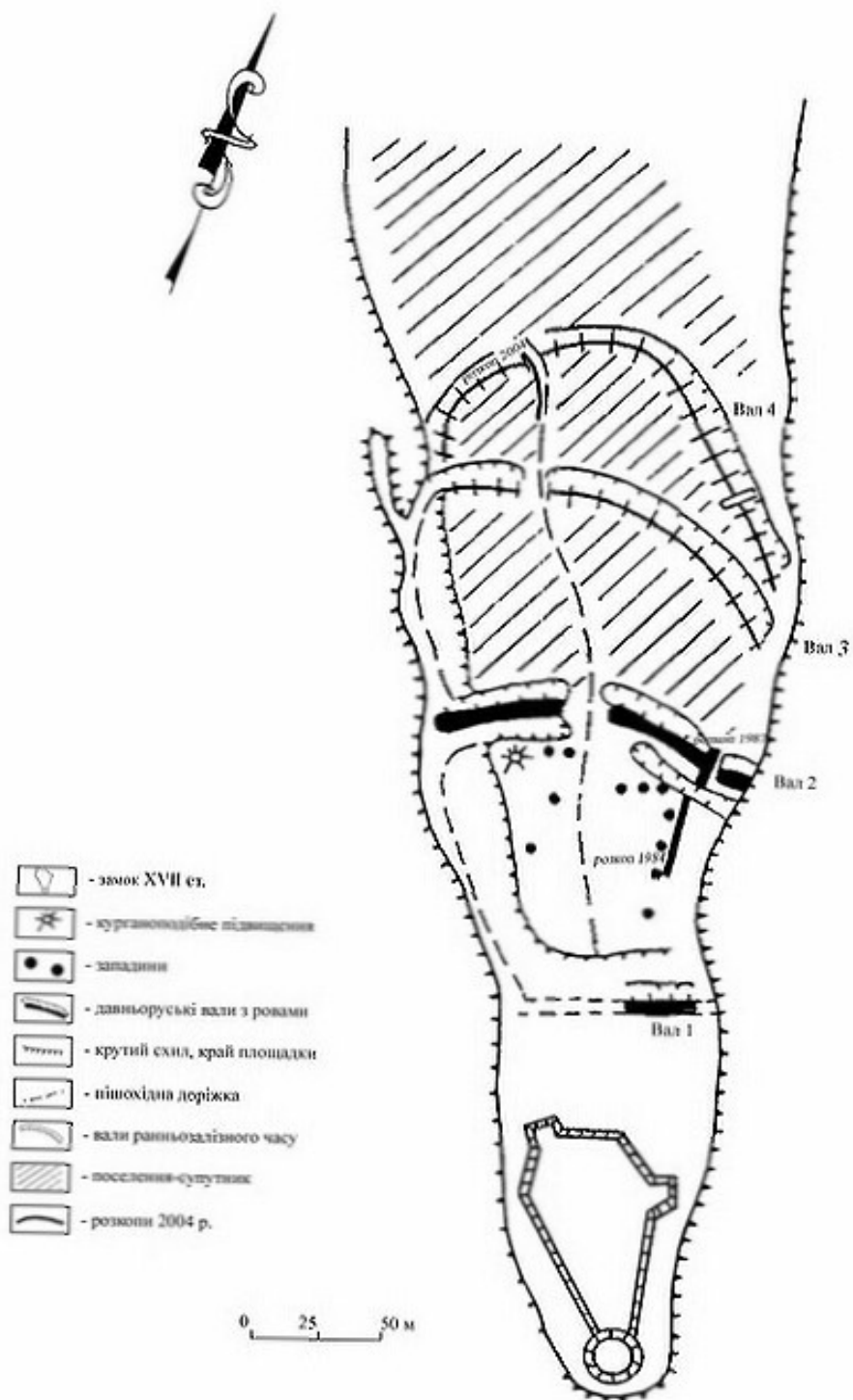

Рис. 2. Загальний план городища Тербовля I, урочище «Замова Гора» (за Б. Тимощуком, 1984 р.)

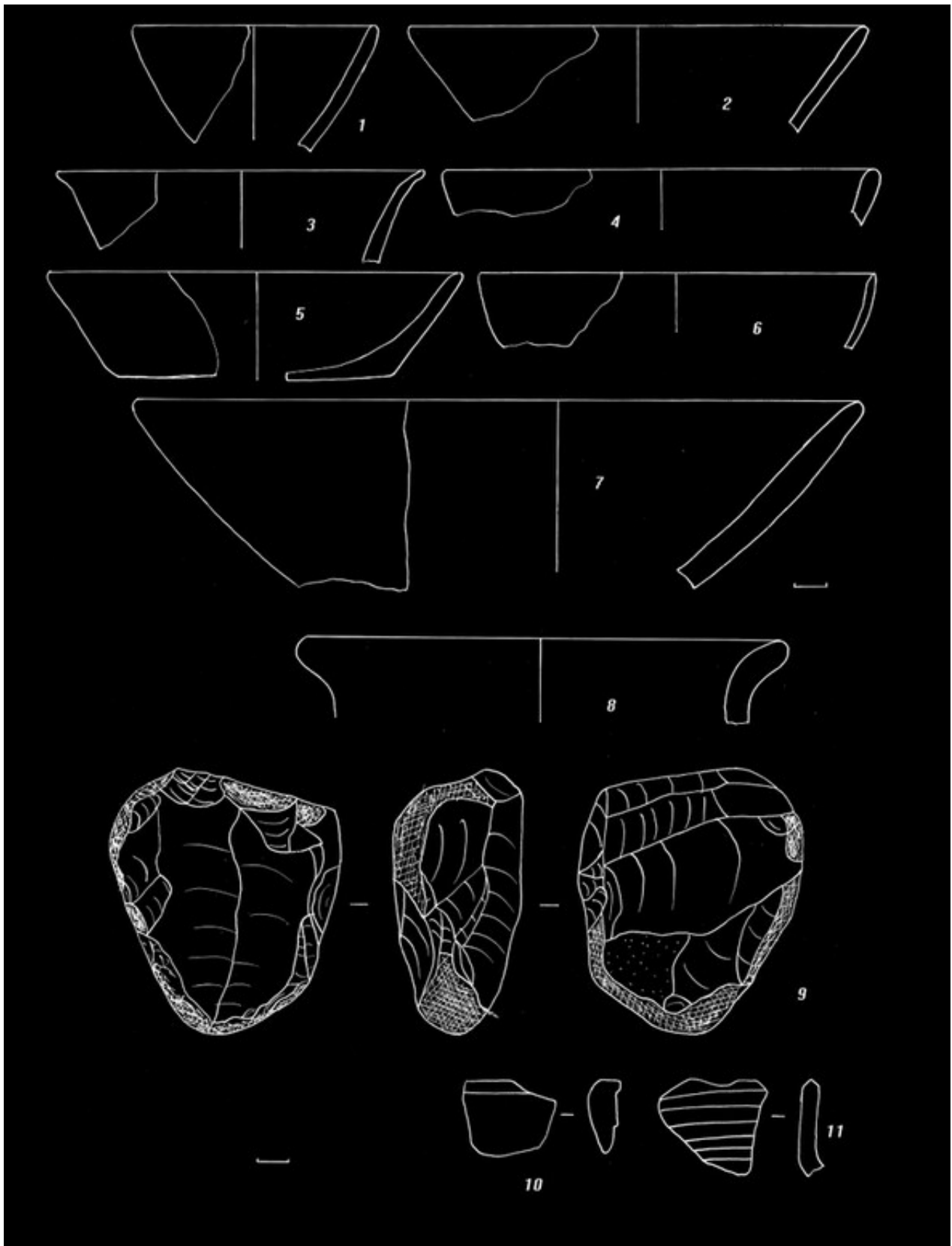

Рис. 3. Матеріали висоцької культури із досліджень М. Ягодинської 2004 року.

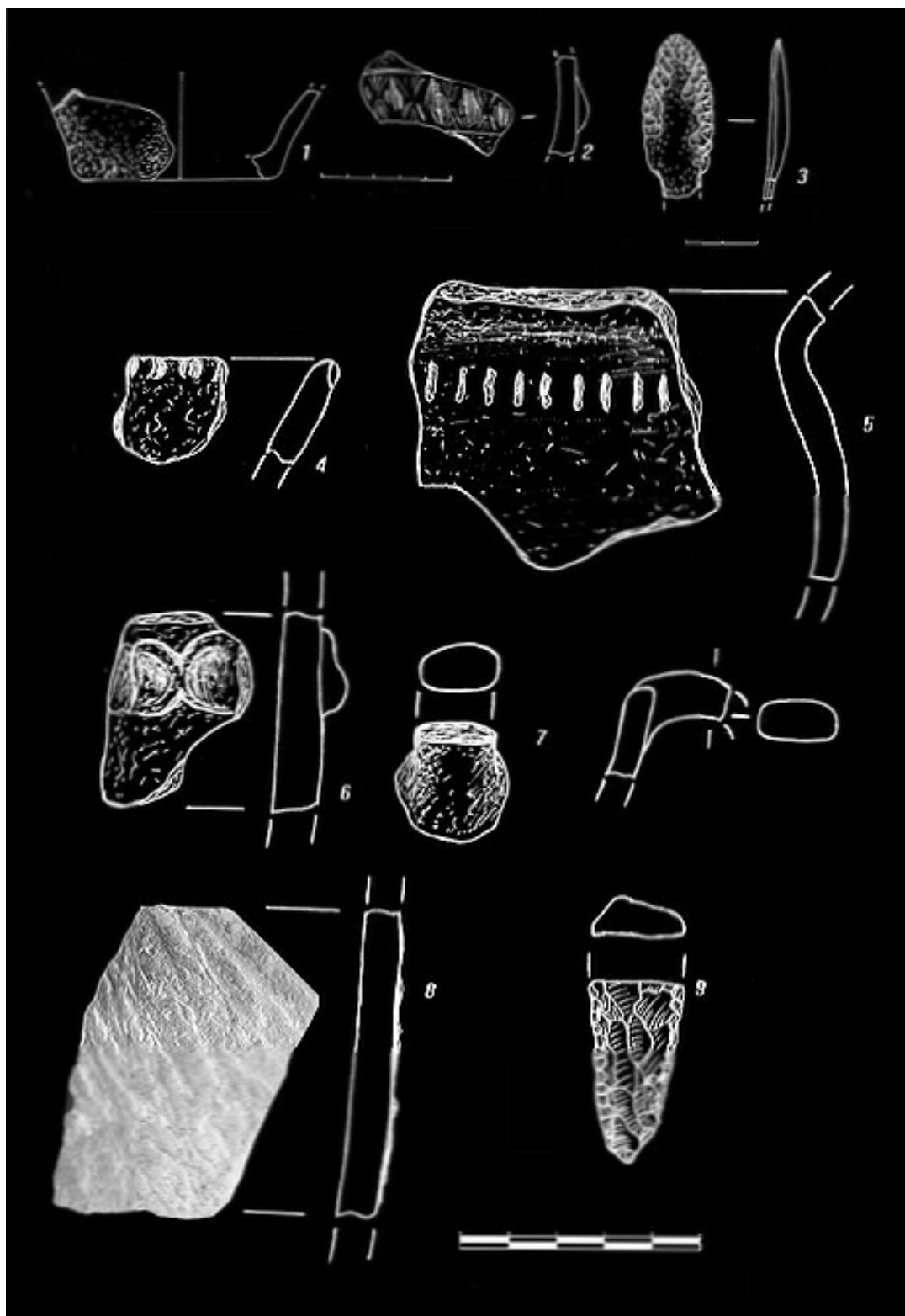

Рис. 4. 1-3 – із досліджень Р.Миськи 2005 року, 4-9 із досліджень М.Ягодинської 2011р. 3,9 – креміль, 1,2, 4-8 – кераміка.